

Kwaliteit van externe jaarverslaggeving in een ongereguleerde omgeving

Een empirisch onderzoek onder Arubaanse jaarrekeningen

Bauke Feenstra en Laury Bollen

SAMENVATTING De kwaliteit van de externe financiële verslaggeving staat de laatste jaren in toenemende mate in de belangstelling. Ook in Nederland valt er regelmatig kritiek te horen en wordt er getwijfeld aan de kwaliteit en de relevantie van de financiële verslaggeving van ondernemingen. Meer en vooral strengere regelgeving wordt internationaal gezien als een goede remedie om recente gevallen van 'bad practice' in de toekomst te voorkomen en een goede kwaliteit van de verslaggeving te waarborgen. Kwalitatief goede regelgeving biedt echter geen garantie voor een goede kwaliteit van externe verslaggeving. Onderzoek op het gebied van de effecten van regelgeving op de kwaliteit van de financiële verslaggeving is schaars, onder andere omdat er nog maar weinig landen zijn waar sprake is van een ongereguleerde verslaggevingpraktijk. Aruba, als zelfstandig land binnen het Koninkrijk, is een van de uitzonderingen op deze regel. Dit artikel beschrijft de resultaten van een empirisch onderzoek naar de kwaliteit van Arubaanse jaarstukken waarbij aan de hand van een vergelijking met de resultaten van vergelijkbaar Nederlands onderzoek tevens enig inzicht wordt gegeven in de effecten van regelgeving op de kwaliteit van deze verslaggeving.

1 Inleiding

De bestaande internationale verslaggevingpraktijk wordt gekenmerkt door een omvangrijk stelsel van regels, al kan de variëteit en de detaillering van de regelgeving van land tot land verschillen. Regelgeving biedt de verschillende gebruikers in het maatschappelijk verkeer een houvast voor organisaties die er aan ontlenen welke informatie zij behoren te verstrekken, en voor gebruikers die weten wat zij aan informatie mogen verwachten. Regelgeving kan verder de kwaliteit van de verslaggeving positief beïnvloeden door het stellen van eisen aan de procedure, de vorm en de inhoud van de externe verslaggeving. Elementen van kwalitatief goede regelgeving zijn daarbij dat de inhoud van de regelgeving gebaseerd dient te zijn op de informatiebehoeften van de stakeholders, dat de gestelde regels afdwingbaar moeten zijn en dat de handhaving van de naleving van regels adequaat is¹.

Wanneer in de praktijk naar de kwaliteit van de financiële verslaggeving wordt gekeken, blijkt dat er sprake is van een wisselwerking tussen regelgeving en praktijk die afhankelijk is van verschillende factoren, zoals:

Drs. B. Feenstra is werkzaam als directeur van de Stichting Educacion Profesional Basico (Lager Beroepsonderwijs Aruba). Dit artikel is gebaseerd op zijn doctoraalscriptie geschreven aan de Open Universiteit Nederland. Dr. L. Bollen was bij het onderzoek betrokken als hoogleraar Financial Accounting aan de Open Universiteit Nederland. Momenteel is hij als universitair

hoofddocent verbonden aan het departement Accounting en Informatie Management van de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht. De auteurs danken de redactie van het MAB voor hun waardevolle opmerkingen bij een eerdere versie van dit artikel.

- de wijze waarop regelgeving tot stand komt;
- de mate waarin regelgeving wordt nageleefd en kan worden afgedwongen;
- de mate waarin de organisatie vrijwillig informatie verstrekt;
- de mate waarin de onderneming dan wel de externe accountant gebruikmaakt van de bestaande regelgeving en deze naleeft;
- de mate waarin bepaalde organisaties een voorbeeldfunctie vervullen;
- de mate waarin regelgeving wordt beïnvloed door externe factoren, zoals de regelgeving van het IASC².

Kwalitatief goede regelgeving biedt echter geen garantie voor kwaliteit van externe verslaggeving. Zo loopt de regelgeving vaak achter op nieuwe ontwikkelingen in de maatschappij, die daardoor niet in regelgeving vervat kunnen worden. Daarnaast is regelgeving vaak voor verschillende interpretaties vatbaar en kan de naleving van regelgeving niet altijd in voldoende mate worden gecontroleerd of afgedwongen. Mede om deze redenen wordt door een aantal auteurs wel betoogd dat kwalitatief goede verslaggeving zich ook kan ontwikkelen zonder regelgeving, omdat er alternatieve mechanismen bestaan die een goede kwaliteit van verslaggeving zullen bevorderen. Ook empirisch onderzoek toont de werking van dergelijke mechanismen aan³.

Een meer directe test van de invloed van regelgeving vindt plaats in studies die zich richten op de effecten van wijzigingen in bestaande regelgeving (bijvoorbeeld Ely en Waymire, 1999) of studies binnen landen waar geen of slechts in zeer beperkte mate sprake is van regelgeving (zie bijvoorbeeld Morris, 1984 en Chow en Wong-Boren, 1987). Toch is recent empirisch bewijs voor de beperkingen van de effecten van regelgeving schaars omdat er nog slechts weinig landen zijn waar sprake is van een ongereguleerde verslaggevingpraktijk.

In dit onderzoek wordt de (externe) verslaggevingpraktijk van Arubaanse ondernemingen in beschouwing genomen. Aruba kent, in tegenstelling tot de meeste andere landen, weinig regelgeving op het terrein van de externe verslaggeving. Weliswaar staan financiële instellingen, zoals kredietinstellingen, ondernemingspensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen, onder toezicht van de Centrale Bank van Aruba die toeziet op de naleving van de wet- en regelgeving terzake, maar het werkingsgebied hiervan is beperkt. Ten aanzien van lokale ondernemingen die niet behoren tot de financiële instellingen, bestaat

slechts een gering aantal wetten met betrekking tot externe financiële verslaggeving, waarbij de overheid als controlerende instantie bovendien nauwelijks de (wettelijke) middelen heeft om naleving van de wetten kracht bij te zetten. Deze min of meer 'ongereguleerde' situatie op het gebied van de externe verslaggeving in Aruba is in internationaal perspectief uitzonderlijk te noemen. Het zijn deze ingrediënten die een onderzoek naar de kwaliteit van de externe verslaggeving in Aruba dan ook interessant maken.

Dit artikel bespreekt de resultaten van een inventariserend onderzoek naar de financiële jaarverslaggeving op Aruba. Tevens worden de resultaten, in samenhang met bestaand onderzoek onder Nederlandse ondernemingen (zie Hoogendoorn en Mertens, 2001a en 2001b), gebruikt om enig inzicht te krijgen in de financiële jaarverslaggeving in ongereguleerde versus gereguleerde omgevingen.

Het artikel is als volgt gestructureerd. In paragraaf 2 wordt kort ingegaan op de Arubaanse situatie rond de financiële verslaggeving. Paragraaf 3 bespreekt de opzet van het empirisch onderzoek waarvan de resultaten in paragraaf 4 worden behandeld. Paragraaf 5 gaat in op de conclusies van het onderzoek en geeft enkele slotopmerkingen.

2 Wet- en regelgeving in Aruba

Om een beter inzicht te bieden in de Arubaanse verslaggevingpraktijk en de lezer in staat te stellen om een oordeel te vormen omtrent de wenselijkheid van eventuele nadere regelgeving terzake, worden hierna in het kort de belangrijkste Arubaanse wettelijke regelingen besproken.

2.1 Landsverordening Winstbelasting

In artikel 23 van de Landsverordening op de Winstbelasting (A.B. 1988 No. GT 47) is voorgeschreven dat een onderneming bij aangifte van winstbelasting bij de fiscus, een fiscale en een commerciële jaarrekening dient te overleggen. De praktijk leert echter dat de meeste ondernemingen slechts de commerciële jaarrekening indienen en het fiscaal belastbaar resultaat hiervan afleiden.

2.2 Wetboek van Koophandel van Aruba

In artikel 2 en 3 van het Wetboek van Koophandel van Aruba is voorgeschreven dat een ieder die een bedrijf uitoefent, verplicht is van zijn vermogenstoe-

stand aantekeningen te houden, zodanig dat daaruit te allen tijde zijn rechten en verplichtingen kunnen worden gekend. Het jaarlijks opstellen van een balans door de eigenaar is hierbij een vereiste.

Inrichtingsvoorschriften komen tot uitdrukking in artikel 73 van het Wetboek van Koophandel van Aruba. In het eerste lid van dit artikel wordt van het bestuur van iedere vennootschap vereist dat jaarlijks binnen acht maanden na afloop van het boekjaar van de vennootschap, behoudens verlenging van deze termijn, een jaarrekening wordt opgemaakt en aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders wordt overlegd. Dit artikel wijst verder met name op de verschillende posten die afzonderlijk in de balans dienen te worden opgenomen. Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling, welke een houvast behoren te bieden aan de gebruikers, ontbreken echter.

De wetgever heeft evenwel het belang onderkend om recht te doen aan de informatiebehoefte van buitenstaanders. Artikel 76 van het Wetboek van Koophandel van Aruba is expliciet gericht op de hierop betrekking hebbende publicatieplicht. Volgens artikel 76 is het bestuur van bepaalde vennootschappen verplicht binnen acht dagen na de vaststelling van de balans en de winst- en verliesrekening, de volledige afschriften van die stukken en van de toelichting, ter inzage van een ieder ten kantore van het handelsregister te deponeren. Dit geldt onder meer voor:

- a NV's met aandelen aan toonder;
- b NV's met uitstaande schuldbrieven aan toonder dan wel certificaten aan toonder van de uitgegeven schuldbrieven op naam;
- c NV's waarvan aandeelbewijzen of schuldbrieven zijn opgenomen in de prijscourant van enig lokaal gehouden beurs.

Volgens een door de Universiteit van Aruba uitgevoerd onderzoek naar de wenselijkheid van regelgeving (Rigaud, 1996) blijkt de publicatieplicht voor genoemde ondernemingen een 'dode letter' te zijn. Rigaud beargumenteert deze stelling als volgt: 'Als eerste is het beleid van de Arubaanse overheid inzake vestigingsvergunningen specifiek gericht op ondernemingen waarvan de aandelen op naam luiden. Dit is één van de voorwaarden waaraan een onderneming moet voldoen wil het een vestigingsvergunning krijgen. Dit vereiste sluit onderdeel A volkomen uit. Vervolgens is het voor de Kamer van Koophandel van Aruba met de huidige instrumenten en bevoegdheden onmogelijk te achterhalen door wie er feitelijk schuldbrieven worden uitgegeven. Dit elimineert

naleving van de regeling door de ondernemingen die onderdeel van B uitmaken. De onder C vallende ondernemingen bestaan niet op Aruba vanwege het ontbreken van een beurs op het eiland (Rigaud, 1996, p. 11)'. Concluderend stelt hij dat de publicatieplicht formeel geen werkingskracht heeft, omdat deze verplichting geen betrekking heeft op de reële situatie van Aruba⁴.

3 Kwaliteitsonderzoek

3.1 Onderzoeksofzet

Voor de operationalisering van het kwaliteitsbegrip wordt gekeken naar de inhoud van en de infrastructuur rondom de financiële verslaggeving. De *inhoud* is de belangrijkste dimensie van kwaliteit die in het onderzoek aan de orde wordt gesteld. Aspecten hiervan zijn het aantal informatie-elementen in de jaarrekening (*disclosure*), de toegepaste grondslagen van waardering en resultaatbepaling, de wijze van presentatie van informatie, de frequentie, tijdigheid en betrouwbaarheid van informatie. In dit onderzoek ligt de nadruk op de kwaliteit van de inhoud van de jaarrekening, waarbij vooral gekeken wordt naar de aard en de omvang van de in de jaarrekening opgenomen informatie-elementen. Ook met betrekking tot de toegepaste grondslagen van waardering en resultaatbepaling wordt primair aandacht geschonken aan de omvang van de informatieverstrekking en niet aan de inhoudelijke kwaliteit daarvan⁵.

Om de kwaliteit van de jaarverslaggeving te meten is een literatuuronderzoek verricht met als doel te inventariseren welke normen besloten liggen in de huidige internationale wet- en regelgeving op het gebied van externe verslaggeving. De uitkomsten hiervan zijn gebruikt voor het vaststellen van een lijst van kwaliteitscriteria. Uitgangspunt hierbij vormden de bepalingen zoals die zijn vastgelegd in de Nederlandse wetgeving (Titel 9 Boek 2 BW). Vervolgens is nagegaan welke additionele elementen de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving bevatten ten opzichte van de wettelijke bepalingen. Deze zijn toegevoegd aan de lijst van criteria. Op dezelfde wijze heeft een inventarisatie plaatsgevonden van de normen afkomstig uit de IASC-standaarden. In tabel 1 wordt de indeling van de totaallijst weergegeven. De totale set van kwaliteitscriteria bestaat uit 288 informatie-elementen verdeeld over de verschillende rubrieken. Als basis voor het samenstellen van de totaalset van kwaliteitscriteria is gekozen voor de wet- en regelgeving per 1 januari 2000. Dit vanwege het

Tabel 1. Indeling kwaliteitscriteria in het praktijkonderzoek

Categorieën kwaliteitscriteria	informatie-elementen		
<i>A. kwaliteitscriteria ten aanzien van de informatie-elementen:</i>			
A1:	algemene informatie-elementen ten aanzien van de jaarrekening	33	
A2:	algemene informatie-elementen ten aanzien van de balans	20	
A3:	algemene informatie-elementen ten aanzien van de winst- en verliesrekening	12	
A4:	balans en toelichting daarop	102	
A5:	winst- en verliesrekening en toelichting daarop	40	
A6:	eigen vermogen	33	
			240
<i>B. kwaliteitscriteria ten aanzien van de gebruikte grondslagen:</i>			
B1:	algemene grondslagen.....	4	
B2:	specifieke grondslagen.....	24	
B3:	prijsgrondslagen.....	13	
B4:	stelselwijzigingen.....	2	
			43
<i>C. kwaliteitscriteria ten aanzien van de frequentie, tijdigheid en betrouwbaarheid van de jaarrekening</i>			
		5	
			5
Totaal			288

feit dat de onderzochte jaarrekeningen de boekjaren 1999 en 2000 betreffen.

3.2 Onderzochte ondernemingen

Met behulp van de geïdentificeerde kwaliteitscriteria zijn van een aantal grote Arubaanse ondernemingen (met uitzondering van financiële instellingen, non-profitorganisaties en offshore-bedrijven) de meest recente en voor gebruikers beschikbare jaarrekenin-

gen van 1999⁶ dan wel 2000 geanalyseerd. De omvang van de ondernemingen is gemeten op basis van het aantal werknemers dat werkzaam was in de onderneming per 31 december 2000.

Uitgaande van het criterium van 100 werknemers of meer is de totale onderzoekspopulatie 64 ondernemingen (zie tabel 2).

Van de oorspronkelijke 64 ondernemingen vallen er zeven buiten het onderzoeksgebied. Daarnaast zijn vijf ondernemingen wel opgenomen in de statistieken van de CBS, maar niet getraceerd. Evenzo blijkt er één onderneming te voldoen aan de criteria van grote ondernemingen, maar deze staat niet vermeld in de CBS-statistieken. In totaal blijven er dus 53 ondernemingen over die onder de *scope* van het onderzoek vallen.

Mede gezien de arbeidsintensieve onderzoeksmethode is uit deze populatie een willekeurige steekproef getrokken van veertien (groepen van) ondernemingen⁷. De geselecteerde ondernemingen zijn als volgt verdeeld per bedrijfstak (tussen haakjes het percentage dat de bedrijfstak uitmaakt van de totale onderzoekspopulatie):

Tabel 2. aantal ondernemingen ingedeeld naar grootte

Aantal werknemers in onderneming	Aantal ondernemingen
1-10	1946
10-100	633
100 of meer	64
Totaal	2643

Bron: CBS-statistiek 2000

- zes ondernemingen zijn uit de branche 'Hotels en restaurants' getrokken (25%);
- drie ondernemingen vallen onder de branche 'Onroerend goed, verhuur en zakelijke activiteiten' (19%);
- twee ondernemingen behoren tot de branche 'Groot- en kleinhandel, reparatie van motorvoertuigen en huishoudelijke producten' (9%);
- van de overige branches 'Electriciteit, water en gas' (3%), 'Landbouw, jacht en bosbouw' (2%) en 'Vervoer, opslag en communicatie' (9%) is telkens één onderneming vertegenwoordigd.

In het onderzoek is daarmee ruim 25% van de totale relevante populatie van Arubaanse ondernemingen, afkomstig uit zes verschillende bedrijfstakken betrokken, hetgeen een representatieve steekproef mag worden geacht.

3.3 Onderzoeksmethodologie

Aan de hand van de opgestelde kwaliteitscriteria is in het empirisch onderzoek vervolgens getoetst of de geïdentificeerde informatie-elementen in iedere onderzochte jaarrekening aanwezig waren. Daarbij zijn drie mogelijke situaties te onderscheiden⁸:

- 1 het informatie-element is van toepassing op de jaarrekening van de betreffende ondernemingen en wordt vermeld (code 1);
- 2 het informatie-element is van toepassing op de jaarrekening van de betreffende onderneming, maar wordt *niet* vermeld (code 2);
- 3 het informatie-element is *niet* van toepassing op de jaarrekening van de betreffende onderneming (code 3).

Voor iedere onderneming is op basis van de analyse een drietal scores bepaald, te weten:

- de totaalscore: het aantal keren dat code 1 van toepassing is, met andere woorden dat het informatie-element in de jaarrekening is vermeld;
- de maximale score: het aantal keren dat code 1 of code 2 van toepassing zijn, met andere woorden dat het informatie-element van toepassing is;
- de eindscore: de totaalscore gedeeld door de maximale score.

Op basis van de eindscore vindt een rangschikking van de onderzochte ondernemingen plaats. De eindscore is een relatieve score, waarbij rekening wordt gehouden met de mate waarin informatie-elementen wel of niet van toepassing zijn. De eindscore maakt daardoor een vergelijking tussen de verschillende soorten ondernemingen mogelijk. Derhalve geldt: hoe hoger de eindscore, hoe hoger de kwaliteit van de jaarrekening⁹.

4 Onderzoekresultaten

4.1 Scores algemene informatie-elementen van de jaarrekening

In eerste instantie is gekeken naar de aanwezigheid van algemene informatie-elementen in de jaarrekening. Het gaat hierbij om algemene informatie die de jaarrekening en haar onderdelen toegankelijk en leesbaar maakt voor de gebruikers. Zo is gekeken naar welke onderdelen in de jaarrekening zijn opgenomen, zoals de balans, de winst- en verliesrekening en hun toelichtingen daarop alsmede het kasstroomoverzicht. Inhoudelijk is niet naar het kasstroomoverzicht gekeken, omdat de Nederlandse wetgeving dit overzicht niet verplicht stelt. Niettemin is het inzicht in de kasstromen van een onderneming van belang voor de bepaling van de liquiditeitspositie gedurende het boekjaar. Gebleken is dat bijna alle ondernemingen (93%) een dergelijk overzicht in de jaarrekening opnemen.

In tabel 3 (zie p. 494) is een overzicht opgenomen van de belangrijkste algemene informatie-elementen en hun respectieve scores. In deze tabel is ook het aantal getoetste informatie-elementen per onderdeel gepresenteerd en de mate waarin de informatie-elementen van toepassing blijken te zijn bij de ondernemingen. Dit is de gemiddelde maximale score per onderwerp. De onderdelen zijn gerangschikt op basis van de gemiddelde eindscore. Omwille van de overzichtelijkheid zijn in dit overzicht soms enkele bij elkaar horende informatie-elementen gezamenlijk vermeld.

Uit tabel 3 blijkt dat de gemiddelde eindscore met betrekking tot algemene informatie-elementen van de jaarrekening ruim 80% bedraagt. Dit betekent dat gemiddeld ongeveer 4/5 deel van de in totaal 65 informatie-elementen in de onderzochte jaarrekeningen is vermeld.

Relatief hoog scoren de informatie-elementen met betrekking tot:

- de aanduiding en de onderscheiding van de jaarrekening als zodanig van de andere gezamenlijk met de jaarrekening gepubliceerde informatie; en
- de indeling van de balans in een vast en vlottend gedeelte voor wat betreft bezittingen en schulden.

Hun respectieve scores zijn beide 100%. Daarentegen scoort het element van informatieverschaffing ten aanzien van de toelichting van de jaarrekening laag met een score van 52,35%. Hier kunnen duidelijk verbeteringen worden aangebracht, teneinde de toegankelijkheid van de jaarrekening te vergroten.

Tabel 3. Gemiddelde scores voor de algemene informatie-elementen van de jaarrekening*

Onderwerp	Gemiddelde eindscore (in %)	Aantal informatie- elementen	Gemiddeld % van toepassing zijnde informatie-elementen
Duidelijke aanduiding van jaarrekening en onderscheiding van andere met de jaarrekening gepubliceerde informatie	100,00	1	85,71
Indeling vast/vlottend met betrekking tot bezittingen en schulden	100,00	2	50,00
Hoofdelementen balans	96,51	16	60,27
Hoofdonderdelen van de jaarrekening	94,76	6	98,81
Vergelijkbare informatie in de jaarrekening	94,05	4	51,79
Hoofdelementen winst- en verliesrekening	93,32	11	63,64
Indeling balans/toelichting in subcategorieën	92,31	1	92,86
Duidelijke aanduiding van de onderdelen van de jaarrekening	92,14	5	97,14
Systematische presentatie van de toelichting op de jaarrekening	85,72	2	100,00
Vermelding langlopend deel bezittingen en schulden	84,62	1	92,86
Informatie-elementen t.a.v. de toelichting van de jaarrekening	52,35	13	93,88
Waardering-/rapporteringsvaluta	0,00	2	14,29
Gemiddeld/Totaal	82,15	65	

* In de tabellen 3 t/m 5 en 8 is de rangorde gebaseerd op de hoogte van de eindscore; de hoogste score staat bovenaan. Bij gelijke eindscore is de mate waarin het informatie-element van toepassing is, bepalend voor de rangschikking (laagste maximale score staat bovenaan).

Tabel 4. gemiddelde scores voor de afzonderlijke jaarrekeningonderdelen

Jaarrekeningonderdeel	Gemiddelde eindscore (in %)	Aantal informatie- elementen	Gemiddeld % van toepassing zijnde informatie-elementen
Gebeurtenissen na balansdatum	100,00	2	17,86
Overheidsgaranties	100,00	3	7,14
Immateriële vaste activa	96,88	15	25,00
Rente	88,10	2	92,86
Winst- en verliesrekening	85,82	32	57,19
Stelselwijzigingen	83,33	2	25,00
Materiële vaste activa	68,58	24	32,54
Niet in de balans opgenomen verplichtingen	65,00	9	21,90
Vorderingen	61,31	12	49,29
Schulden	60,10	12	89,29
Buitengewone posten	58,33	2	14,29
Voorzieningen	58,00	12	44,52
Eigen vermogen	57,79	33	28,02
Voorraden	53,63	11	61,31
Belastingen	44,70	4	53,57
Overlopende activa	31,82	2	53,57
Leasecontracten	0,00	1	3,57
Overlopende passiva	0,00	1	14,29
Gemiddeld/Totaal	61,85	177	

Het slechtst scoort de informatieverstrekking omtrent waarderings- en rapporteringsvaluta. Indien de in de jaarrekening gerapporteerde valuta anders is dan die van het land waarin de onderneming is gevestigd, dient de reden van het gebruik van de andere rapporteringsvaluta vermeld te worden (IAS 21§43)¹⁰. De gemiddelde score van 0% laat zien dat dit informatie-element in zijn geheel niet is opgenomen in de jaarrekening.

4.2 Scores per jaarrekeningonderdeel

In de vorige paragraaf zijn de algemene informatie-elementen van de jaarrekening aan de orde geweest. Hieruit kan slechts een globaal beeld van de kwaliteit van de jaarrekeningen worden afgeleid. Door op het niveau van de jaarrekeningenonderdelen te gaan kijken, wordt een meer diepgaande analyse mogelijk.

In deze paragraaf wordt allereerst een overzicht weergegeven van de gemiddelde eindscores op de verschillende jaarrekeningonderdelen van de in de steekproef betrokken ondernemingen (zie tabel 4).

Tabel 4 toont aan dat de gemiddelde eindscore van de informatie-elementen met betrekking tot de jaarrekeningonderdelen ruim 60% bedraagt. Dit geeft een ander beeld dan hetgeen in de vorige paragraaf naar voren kwam. Daar waar de wijze van presentatie van jaarrekeningen in het algemeen voldoet aan de normen, is de kwaliteit van de inhoud van de jaarrekening ronduit mager te noemen, als gekeken wordt naar de aard en de omvang van de in de jaarrekening opgenomen specifieke informatie-elementen.

De beste informatieverschaffing vindt plaats ten aanzien van de onderdelen Gebeurtenissen na balansdatum en Overheidsgaranties (totaalscores van 100%). Hierbij dient aangetekend te worden dat deze onderdelen maar in enkele gevallen van toepassing zijn (gemiddelde maximale score van respectievelijk 14,28% en 7,14%). De slechtste informatieverstrekking is op het gebied van de Overlopende passiva en Leaseverplichtingen, waarop in beide gevallen de score van 0% wordt gehaald. Ook hier geldt dat deze onderdelen slechts heel sporadisch terug te vinden zijn in de onderzochte jaarrekeningen. Opvallend is dat belangrijke onderdelen als Voorzieningen, Eigen vermogen, Voorraden en Belastingen met percentages van respectievelijk 58%, 57,79%, 53,63% en 44,70% vrij laag scoren.

Met betrekking tot het aantal informatie-elementen zijn met name de onderdelen Eigen vermogen (33),

Winst- en verliesrekening (32) en Materiële vaste activa (24) van belang. De onderdelen die gemiddeld het meest van toepassing zijn betreffen Rente (92,86%), Schulden (89,29%) en Voorraden (61,31%). De onderdelen die het minst van toepassing zijn, betreffen Leasecontracten (3,57%) en Overheidsgaranties (7,14%).

Een vergelijking op dit punt tussen Nederland en Aruba laat zien dat er een aantal vermeldenswaardige verschillen te constateren is. In algemene termen mag worden verwacht dat in een relatief ongereguleerde omgeving (Aruba), een lagere kwaliteit van verslaggeving zal optreden. Wanneer een dertiental belangrijke en in beide onderzoeken voorkomende jaarrekeningposten als uitgangspunt wordt genomen (zie tabel 5), dan blijken de gemiddelde scores voor de totale groep van posten weinig verschillend (65,59 versus 66,93). Op detailniveau is er wel sprake van aanmerkelijke verschillen. Zo blijken posten als Voorraden, vlottende activa en eigen vermogen aanmerkelijk beter te scoren in Nederlandse jaarrekeningen. Anderzijds scoren Arubaanse jaarverslagen beter op het vlak van Immateriële vaste activa, overheidssubsidies en gebeurtenissen na balansdatum. Hoewel er dus duidelijke verschillen tussen beide landen te constateren vallen, is het niet zo dat de kwaliteit van de jaarverslaggeving in Aruba systematisch lager is dan die in Nederland.

De vergelijking tussen beide landen geeft weinig aanleiding om te spreken van een aanmerkelijk lagere kwaliteit van financiële verslaggeving op Aruba. Wel gelden er met betrekking tot deze conclusie enkele beperkingen. Allereerst leiden de verschillen tussen het in beide onderzoeken betrokken aantal informatie-elementen ertoe dat een simpele vergelijking tussen de in tabel 5 gerapporteerde percentages niet altijd eenduidig is (zie p. 496)¹¹. Zo zou het kunnen zijn dat naarmate er meer informatie-elementen in een onderdeel zijn meegenomen, er meer op detailpunten wordt gelet waardoor de kans op een lagere procentuele score toeneemt. Aangezien het Nederlandse onderzoek vaak meer informatie-elementen bevat, liggen de scores hier mogelijk lager in vergelijking met Aruba zonder dat dit door een lagere kwaliteit wordt veroorzaakt. Anderzijds moet in aanmerking worden genomen dat de onderzochte Nederlandse ondernemingen vaak een grotere omvang hebben dan Arubaanse ondernemingen. Tevens is het Nederlandse onderzoek – in tegenstelling tot het Arubaanse – uitgevoerd onder beursgenoteerde ondernemingen. Zowel ondernemingsomvang als beursgenoteerdheid leiden tot de verwach-

Tabel 5. Gemiddelde scores voor de afzonderlijke jaarrekeningonderdelen (Nederlandse data afkomstig uit Hoogendoorn en Mertens, 2001a, p. 56)

Jaarrekeningonderdeel	Nederland			Aruba		
	Gemiddelde eindscore (in %)	Aantal informatie-elementen	Gemiddeld % van toepassing zijnde informatie-elementen	Gemiddelde eindscore (in %)	Aantal informatie-elementen	Gemiddeld % van toepassing zijnde informatie-elementen
Vorraden	96,30	6	76,67	53,63	11	61,31
Vlottende activa	87,50	6	99,72	61,31	12	49,29
Gebeurtenissen na balansdatum	85,42	4	31,67	100,00	2	17,86
Eigen vermogen	78,53	56	58,33	57,79	33	28,02
Materiële vaste activa	75,06	20	71,67	68,58	24	32,54
Winst- en verliesrekening	73,89	57	51,10	85,82	32	57,19
Schulden	71,39	17	65,88	60,10	12	89,29
Stelselwijzigingen	67,44	11	11,21	83,33	2	25,00
Voorzieningen	58,60	20	53,92	58,00	12	44,52
Immateriële vaste activa	50,51	19	49,21	96,88	15	25,00
Belastingen	46,11	4	85,42	44,70	4	53,57
Overheidssubsidies	41,67	4	4,58	100,00	3	7,14
Leasecontracten	20,19	3	50,56	0,00	1	3,57
Gemiddeld/Totaal	65,59	226		66,93	163	

ting dat zelfs zonder invloed van regelgeving de kwaliteit van de onderzochte Nederlandse jaarstukken hoger zal liggen. Maar gegeven deze beperkingen lijkt

de kwaliteit van verslaggeving in Aruba niet in belangrijke mate lager te liggen dan de kwaliteit van de Nederlandse verslaggeving.

Tabel 6. Overzicht tien slechtst scorende informatie-elementen jaarrekening

Informatie-elementen die gemiddeld genomen het slechtst scoren	Jaarrekening-onderdeel	Gemiddelde eindscore (in %)	Gemiddeld % van toepassing zijnde informatie-elementen
1 Vermelding langlopende deel overlopende activa, indien in afzonderlijke rubriek opgenomen	Overlopende activa	0,00	53,57
2 Omschrijving aard en doel van reserves van het eigen vermogen	Eigen vermogen	0,00	42,86
3 Afwijking ten opzichte van verkrijgingsprijs bij effecten en invloed daarvan op vermogen en resultaat	Vorderingen	0,00	42,24
4 Vermelding langlopende deel overlopende passiva, indien in afzonderlijke rubriek opgenomen	Overlopende passiva	0,00	14,29
5 Aard en bedrag van buitengewone posten	Buitengewone posten	0,00	14,29
6 Toelichting over continuïteit onderneming, bij relatief gering of negatief eigen vermogen	Eigen vermogen	0,00	14,29
7 Oorzakelijk verband tussen voorziening en onzekere verplichting	Voorzieningen	0,00	7,14
8 Specifieke toelichting omtrent operationele lease-activiteiten	Leasing	0,00	3,57
9 Vermelding langlopende deel van vorderingen	Vorderingen	8,33	85,71
10 Vermelding langlopende deel van voorzieningen	Voorzieningen	10,00	71,43

4.3 Nadere analyse van afzonderlijke informatie-elementen

Om te achterhalen op welke specifieke aspecten van de jaarrekening de informatieverstrekking concreet achterblijft, is een analyse benodigd op een nog gedetailleerder niveau, namelijk het niveau van de informatie-elementen. Daartoe is in tabel 6 een overzicht opgenomen van de tien slechtst scorende informatie-elementen. De genoemde elementen zijn die met een eindscore van 0% of net daarboven¹².

Zoals tabel 6 laat zien, wordt in de onderzochte jaarrekeningen vooral verzuimd om aan te geven welk gedeelte van de voorzieningen en de vorderingen (waaronder overlopende activa) als langlopend – dat wil zeggen met een looptijd van meer dan een jaar – beschouwd kan worden. Deze elementen geven de gebruiker essentiële informatie over de mate van liquiditeit en solvabiliteit van de onderneming en dienen uit dien hoofde dan ook te worden vermeld in de jaarrekening.

4.4 Toegepaste grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Een ander aspect van de kwaliteit van de inhoud van de jaarrekening betreft de informatieverstrekking omtrent de toegepaste grondslagen van waardering en resultaatbepaling. Verder is vermelding van de verslaggevingbasis, welke in de jaarrekening gebruikt is, van belang voor het vergelijken van jaarrekeningen. In tabel 7 ziet u de verslaggevingbasis die door de onderzochte ondernemingen is gebruikt. In de meeste gevallen (64%) worden de IAS toegepast als verslaggevingbasis. Het zijn met name de accountantskantoren die IAS toepassen bij samenstellings- en/of controleopdrachten van ondernemingen.

Voor een juiste beoordeling van de financiële positie en resultaten van de onderneming is het belangrijk dat gebruikers goed worden geïnformeerd over de

Tabel 7. Gebruikte verslaggevingbasis

Verslaggevingbasis	Aantal ondernemingen
IAS	9
US-GAAP	1
Nederlandse richtlijnen	1
Niet vermeld	3
Totaal	14

grondslagen van waardering en resultaatbepaling, zoals die in de jaarrekening zijn toegepast. Indien er zich wijzigingen in de toegepaste grondslagen hebben voorgedaan, dient dat uiteraard te worden vermeld met daarbij de invloed op het vermogen en het resultaat die deze wijziging als gevolg heeft gehad (zogenoemde stelselwijzigingen). Behalve deze stelselwijzigingen is bij de onderzochte jaarrekeningen gekeken naar de toegepaste prijsgrondslagen. Hierbij is uitgegaan van de Nederlandse richtlijnen dienaangaande.

Tabel 8 toont de gemiddelde eindscores voor wat betreft de vermelde grondslagen in de jaarrekening.

Wat betreft de prijsgrondslagen hanteren alle in de steekproef opgenomen ondernemingen voor de materiële vaste activa de historische-kostprijsmethode. Voor de financiële vaste activa en voorzieningen wordt in sommige gevallen de actuele waarde toegepast, terwijl de voorraden bij de meeste ondernemingen tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs worden gewaardeerd dan wel tegen marktwaarde indien deze lager is. Een aantal ondernemingen (vier) waardeert de voorraden echter volgens de Fifo-methode. De Lifo-methode wordt als prijsgrondslag voor waardering van de voorraden bij geen enkele onderneming toegepast. In twee gevallen is goodwill geactiveerd volgens aanschafprijs minus afschrijvingen. Stelselwijzigingen komen relatief weinig voor, maar dat is ook logisch gezien de bijzondere aard van deze wijzigingen.

5 Conclusies en aanbevelingen

Een algemene conclusie die in het kader van het kwaliteitsonderzoek kan worden getrokken, is dat gemiddeld 77% van de onderzochte jaarrekeningen voldoet aan de in het onderzoek geïdentificeerde informatie-

Tabel 8. Gemiddelde scores voor de toegepaste grondslagen

Onderdeel	Gemiddelde eindscore	Aantal informatie-elementen	Gemiddeld % van toepassing zijnde informatie-elementen
Algemene grondslagen	89,57	4	98,21
Stelselwijzigingen	83,33	2	25,00
Prijsgrondslagen	82,37	13	81,87
Specifieke grondslagen	82,28	24	45,24
Gemiddeld/Totaal	84,39	43	

elementen. Verder blijkt dat iets meer dan 60% van de specifieke informatie-elementen die in het onderzoek zijn geïdentificeerd, in de onderzochte jaarrekeningen zijn vermeld. De onderdelen van de jaarrekening die qua omvang (dat wil zeggen: aantal informatie-elementen) van belang zijn en waar de meeste verbeteringen mogelijk zijn, betreffen: voorzieningen, eigen vermogen en voorraden. Relatief goed scoren daarentegen de onderdelen: gebeurtenissen na balansdatum, overheidsgaranties en immateriële vaste activa. Het onderdeel overlopende passiva scoort het slechtst.

Een vergelijking met onderzoek in Nederland wijst uit dat de gemiddelde eindscores van beide onderzoeken elkaar niet veel ontlopen. Hieruit zou kunnen worden geconcludeerd dat de algehele kwaliteit van de financiële verslaggeving door grote ondernemingen in Aruba niet sterk afwijkt van die van Nederland. Dit is opmerkelijk indien de verschillen die er bestaan tussen de mate van regelgeving en toezicht in beide landen in ogenschouw worden genomen. Blijkbaar zijn er in een ongeregelde omgeving factoren en mechanismen aanwezig die een zodanig positieve invloed uitoefenen op de kwaliteit van de verslaggeving dat zij in belangrijke mate compensatie kunnen bieden voor een minder strakke nationale regelgeving. Hierbij kan allereerst worden verwezen naar de invloed van internationale verslaggevingregels. Uit het onderzoek blijkt dat een substantieel deel van de onderzochte Arubaanse ondernemingen op vrijwillige basis kiest voor toepassing van de IAS-richtlijnen. Tevens kan de inschakeling van een externe accountant de kwaliteit van de verslaggeving in positieve zin beïnvloeden, waardoor het ontbreken van regelgevende voorschriften (deels) kan worden gecompenseerd. Zo laten tien van de veertien in het onderzoek betrokken ondernemingen vrijwillig een accountantscontrole uitvoeren. Daarvan ontvingen er overigens zeven een goedkeurende verklaring en drie een oordeelonthouding. Een geheel andere verklaring voor het geringe verschil tussen Aruba en Nederland zou kunnen worden gevonden in de constatering dat er in Nederland ondanks alle aanwezige regelgeving sprake is van een zeer grote mate van vrijblijvendheid bij de inrichting van de jaarrekening (Hoogendoorn en Mertens, 2001b, p. 415) en wellicht zien sommigen in deze resultaten zelfs een bevestiging van de opvatting dat de financiële verslaggeving in Nederland internationaal gezien ver achterblijft (zie Traas, 1999).

Aan het hier gepresenteerde onderzoek zijn een aantal beperkingen verbonden, die met name betrekking

hebben op de vergelijking met Nederland. Al eerder is gewezen op het verschil in informatie-elementen dat in beide onderzoeken is meegenomen. Het Nederlandse onderzoek is gebaseerd op 487 elementen, terwijl in het Arubaanse onderzoek 288 informatie-elementen zijn betrokken. Ook het aantal beoordeelde jaarverslagen ligt aanzienlijk lager (60 versus 14), waarbij echter moet worden aangemerkt dat de totale relevante populatie in Aruba uit zo'n 64 ondernemingen bestaat.

Ondanks de constatering dat er van een fundamenteel slechtere verslaggeving in Aruba ten opzichte van Nederland geen sprake lijkt, is verbetering van de kwaliteit van de Arubaanse verslaggeving ten behoeve van de oordeels- en besluitvorming van de gebruikers zeker mogelijk. Dit kan geschieden door meer informatie-elementen op te nemen in de jaarrekening, waardoor het inzicht wordt vergroot. Voorts kan de kwaliteit worden verbeterd door één verslaggevingsstandaard te gebruiken, met als gevolg dat de vergelijkbaarheid van jaarrekeningcijfers tussen ondernemingen onderling toeneemt. Het feit dat de meeste in het onderzoek betrokken ondernemingen IAS toepassen, is reden temeer om ook in Aruba aansluiting te zoeken bij deze internationaal steeds meer gebruikte verslaggevingstandaard. ■

Literatuur

- Chow, C.W. en A. Wong-Boren, (1987), Voluntary financial disclosure by Mexican corporations, in: *Accounting Review*, Vol. 62, No. 3.
- Core, J.E., (2001), A Review of the Empirical Disclosure Literature: Discussion, in: *Journal of Accounting & Economics*.
- Ely, K. en G. Waymire, ((1999), Accounting Standard-Setting Organizations and Earnings Relevance: Longitudinal Evidence in NYSE Common Stocks, 1927-93, in: *Journal of Accounting Research*, Vol. 37, No. 2, pp. 293-317.
- Evans, J.H. en S.S. Sridar, (2002), Disclosure-disciplining mechanisms: capital markets, product markets and shareholder litigation, in: *Accounting Review*, Vol. 77, No. 3, pp. 595-626.
- Healy, P.M. en K.G. Palepu, (2001), Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: A Review of the Empirical Disclosure Literature, in: *Journal of Accounting & Economics*, Vol. 31, Issue 1-3, september, pp. 405-440.
- Hoogendoorn, M.N. en G.M.H. Mertens, (2001a), *Kwaliteit van externe verslaggeving in Nederland*, Kluwer/Limperg Instituut.
- Hoogendoorn, M.N. en G.M.H. Mertens, (2001b), Kwaliteit van financiële verslaggeving in Nederland, in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, Vol. 75, No. 10, pp. 406-420.
- Knoops, C., (1999), De kwaliteit van de financiële verslaggeving: de normatieve versus de empirische benadering, in: *Bericht gegeven*, Kluwer, pp. 239-258.
- Knoops, C., (2001), Het meten van de kwaliteit van financiële verslagge-

- ving, in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, Vol. 75, No. 10, pp. 431-443.
- Morris, R.D., (1984), Corporate disclosure in a substantially unregulated environment, in: *Abacus*, Vol. 20, No. 1, pp. 52-86.
- Rigaud, F., (1996), *Externe verslaggeving voor ondernemingen op Aruba*, ongepubliceerd onderzoeksrapport, Universiteit van Aruba.
- Schrand, C. en B.R. Walther, (2000), Strategic Benchmarks in Earnings Announcements: The Selective Disclosure of Prior-Period Earnings Components, in: *The Accounting Review* 75, pp. 151-177.
- Traas, L., Om de kwaliteit van de Nederlandse jaarverslaggeving, in: *Management Control en Accounting*, No. 2, pp. 22-30.

Noten

- 1 Zie Hoogendoorn en Mertens, 2001a, p. 4.
- 2 Zie Knoops, 1999, p. 239.
- 3 Zie bijvoorbeeld Schrand en Walter (2000), Core (2001), Healy en Palepu (2001) en Evans en Sridar (2002).
- 4 Zie voor een uiteenzetting van deze dode-letter stelling (Rigaud, 1996, p. 11).
- 5 De hier beschreven onderzoeksmethode is analoog aan de methode in het door Hoogendoorn en Mertens (2001a, 2001b) beschreven onderzoek onder Nederlandse ondernemingen. Met betrekking tot de mogelijke beperkingen van deze aanpak kan worden verwezen naar Knoops (2001).
- 6 Van de totale steekproef van veertien ondernemingen was er één onderneming waarvan de meest recente jaarrekening die van 1999 was. Van alle overige ondernemingen betrof het de jaarrekening 2000. Van deze groep was er ook één jaarrekening met een gebroken boekjaar. Jaarrekeningen zijn verzameld door individuele ondernemingen te benaderen. Hierbij is gebruikgemaakt van aanbevelingsbrieven van lokale maatschappelijke instellingen of accountantskantoren. Vervolgens heeft telkens een persoonlijk gesprek plaatsgevonden waarin nadere afspraken over privacy-aspecten en dergelijke zijn gemaakt (bijvoorbeeld opstellen van een geheimhoudingsverklaring).
- 7 Van de veertien jaarrekeningen betroffen er drie geconsolideerde jaarrekeningen.
- 8 Analoog aan Hoogendoorn en Mertens, 2001a, p. 54 e.v.
- 9 Knoops (2001) uit een aantal bezwaren tegen deze aanpak, met name met betrekking tot de definiëring van het begrip 'informatie element' en de additiviteit van informatie-elementen. Daarnaast wijst hij op het feit dat alle informatie-elementen gelijk worden gewogen. Het is echter niet duidelijk hoe deze aanpak moet worden verbeterd, zonder de introductie van nieuwe bezwaren. Hij onderkent overigens dat uit oogpunt van het operationaliseren van het begrip kwaliteit bepaalde praktische keuzes noodzakelijk zijn.
- 10 Een kleine meerderheid van de onderzochte ondernemingen rapporteert in de Arubaanse Florins (57%). Met name in de hotelsector wordt de Amerikaanse dollar als rapporteringsvaluta gebruikt.
- 11 Beide onderzoeken zijn onafhankelijk van elkaar uitgevoerd, waardoor er geen eenduidig verband is tussen de informatie-elementen die in beide onderzoeken worden gehanteerd. Verschillen hebben zowel betrekking op het aantal als de inhoud van de gebruikte informatie-elementen. Merk op dat het Nederlandse onderzoek in belangrijke mate is gebaseerd op de mening van financieel analisten omtrent de relevantie van informatie-elementen in de jaarstukken. Deze selectiemethode is in het onderhavige onderzoek niet toepasbaar aangezien er geen sprake is van een Arubaanse aandelenmarkt.
- 12 In deze tabel is de rangorde gebaseerd op de hoogte van de eindscore; de laagste score staat bovenaan. Bij gelijke eindscore is de mate waarin het informatie-element van toepassing is, bepalend voor de rangschikking (hoogste maximale score staat bovenaan).